

O PRIVIRE RETROSPECTIVĂ ASUPRA ANEVOIOASEI DESPĂRTIRI DE STALIN (1956-1991)

Dr. *Gheorghe COJOCARU*

A RETROSPECTIVE VIEW ON STALIN'S TOILSOME DEPARTURE (1956-1991)

On a retrospective insight into the period between 1965 and 1991 may be stated the fact that the old ruling power of PCM (Moldavian communist party) initiated, at the words of the Kremlin, a partial and controlled retribution of Stalin's personality cult, for keeping untouched and unmodified the Marxist-Leninist essence of the regime. Further, this process limited by destalinization was papered over, so that it had been continued with a new force in the years of perestroika of Mihail Gorbaciov, on the bar this time being PCUS itself and its remark from the soviet Moldova, PCM.

Gradually, after discovering the most tragic and dramatic pages of the historical past, the ruling authorities of the suzerain Republic of Moldova labeled the crimes against humanity of the Stalinist period, the society being more and more aware of the inhuman and condemned essence of the old communist regime, overall.

Până la formularea unei poziții oficiale de respingere a atrocităților totalitare comuniste, primii care au condamnat dictatura bolșevică de pe malurile Nistrului au fost cei care au trecut prin ororile războiului civil din Rusia lui Lenin, care au cunoscut epoca colectivizării staliniste și foametea din anii 1932-1933 din Ucraina Sovietică, care au căzut sub ghilotina "troicilor" NKVD în anii 1937-1938, care au luat calea exodului la 28 iunie 1940 sau au fost smulși în plină noapte de la vatra strămoșească și trimiși cu bou-vagonul în Siberia, care au pierit în cumpliții ani de foamete postbelică sau au fost din nou deportați dincolo de Ural în anii 1949-1951. Distanțarea "oficială" de crimele și atrocitățile comise sub fostul regim comunist din Moldova Sovietică s-a produs doar după ce liderul comunist Nikita Hrușciiov, pentru a-și consolida pozițiile în fruntea PCUS, și-a rostit celebrul discurs cu privire la condamnarea cultului personalității lui Stalin, din 25 februarie 1956, la închiderea Congresului al XX-lea al PCUS. Această delimitare de crimele odioase ale epocii staliniste are deja propria sa istorie, de loc simplă, univocă sau ascendentă.

Drept punct de plecare în acest proces au servit deciziile istorice ale Congresului al XX-lea. Imediat după Congresul de la Moscova, la 7 martie 1956 la Chișinău a fost convocată o adunare a "activului republican", la care primul-secretar al Partidului

Comunist al Moldovei, Zinovi T. Serdiuk, a prezentat raportul "Cu privire la bilanțul congresului al XX-lea al PCUS și sarcinile organizației republicane de partid". La adunare au fost invitați peste 900 conducători și activiști de partid, membri ai Guvernului, ai Prezidiului Sovietului Suprem, responsabili din structurile sovietice și administrative, șefi de întreprinderi și de gospodării agricole, reprezentanți ai presei centrale¹.

După o amplă trecere în revistă a sarcinilor PCM în sfera social-economică și a instruirii cadrelor de partid, Serdiuk a abordat chestiunea privind "Cultul personalității și consecințele sale". El a reliefat aspectele esențiale ale raportului lui Hrușciiov: "Cultul lui Stalin, care s-a constituit treptat, s-a transformat la o etapă anume în sursa unui șir întreg de denaturări masive și grele ale principiilor de partid, democrației de partid și a legalității revoluționare". Serdiuk a citat din "testamentul" lui Lenin, din decembrie 1922, prin care se cerea înlocuirea lui Stalin din funcția de Secretar General, subliniind că trăsăturile negative ale lui Stalin au luat de-a lungul timpului forma unor abuzuri grave, prejudiciind mult autoritatea partidului. El sublinia că despotismul lui Stalin s-a manifestat în special după Congresul al XVII-lea din 1934. Dar, îl cita liderul comunist de la Chișinău pe Nichita Hrușciiov, în lupta împotriva troțkiștilor, celor de dreapta, naționaliștilor burghezi Stalin "a jucat un rol pozitiv". În anii 1935-1938 s-a instituit "practica represiunilor în masă", Stalin fiind autorul termenului "dușman al poporului", o acuzație care nu lăsa nicio șansă celor vizați. Stalin era acuzat că a desconsiderat completamente "metodele" de convingere și educație ale lui Lenin, trecând direct "de la pozițiile luptei ideologice la calea represiunilor în masă, la calea terorii", acționând prin intermediul organelor represive și încălcând "adeseori" normele morale și legile sovietice. O altă serie de acuzații aduse se refereau la faptul că Stalin a dispus arbitrar de puterea sa nelimitată, a comis "nu puține fărâdelegi", a ignorat Comitetul Central: "acționând în numele CC, nu cerea părerea membrilor CC și nici a membrilor Biroului Politic".

Lui Stalin i se imputa de asemenea că a încălcat normele vieții de partid, principiul "leninist" al conducerii colective de partid. Astfel, între Congresul al XVIII-lea și al XIX-lea s-au scurs 13 ani, perioadă în care nu s-au mai convocat, practic, plenaryle CC. Serdiuk a reiterat datele statistice făcute publice de Hrușciiov la Congresul al XX-lea privind arestarea și executarea a 98 (70 la sută) din cei 139 de membri ai CC aleși la Congresul al XVII-lea și arestarea a 1108 din cei 1966 delegați la Congres. Represiunile în masă s-au intensificat la sfârșitul anului 1936, sub drapelul luptei împotriva troțkismului, deși în acea fază troțkiștii nu mai reprezentau un "pericol" pentru

puterea Sovietelor, fiind anihilați încă din 1927. Prin urmare, menționa Serdiuk, în condițiile victoriei socialismului nu mai erau justificate represiviunile în masă. Stalin a comis "abuzuri grosolane" în privința unor personalități marcante de partid, arestate în anii 1937-1938, decizând de unul singur excluderea acestora din partid și violând modalitățile statutare de excludere a membrilor CC. Arestările în masă ale lucrătorilor organelor "de partid, sovietice, administrative și militare" au cauzat daune enorme statului sovietic și cauzei construcției socialiste. Represiviunile în masă, arăta Serdiuk, au influențat negativ starea politico-morală a partidului.

Concentrarea puterii nelimitate în mâinile lui Stalin s-a soldat cu consecințe dezastruoase în timpul războiului. Stalin era acuzat că nu a luat măsurile necesare pentru a exclude elementul unui atac "prin surprindere", că nu a decretat mobilizarea la timp a industriei de război și modernizarea armatei. Activitatea sa din timpul războiului era descrisă în culori caricaturale. Serdiuk îl cita pe Hrușciiov, care declarase în fața delegaților la Congresul al XX-lea precum că Stalin planifica operațiunile militare pe globul din cabinetul său de la Kremlin. Nu Stalin a câștigat războiul, subliniase Hrușciiov, ci partidul, Guvernul sovietic, armata sa eroică, conducătorii săi militari și ostașii săi neînfricați, poporul sovietic, în ansamblu, – au adus victoria pe câmpurile de luptă.

La Congres, informa audiența Serdiuk, Hrușciiov s-a referit și la alte acțiuni arbitrare ale lui Stalin, el fiind inițiatorul violării principiilor politicii naționale "leniniste". Primul Secretar al PCM a adus drept exemplu deportările în masă ale unor popoare ca "karaceavii, kalmucii, cecenii, ingușii, altele". "Stalin, îl cita Serdiuk pe liderul de la Kremlin, i-ar fi deportat și pe ucraineni, dar ei s-au salvat de la aceasta numai pentru că sunt mulți și nu i-a ajuns loc unde să-i deporteze pe toți". (Agitație și râsete în sală). "Cum s-a putut, repeta retoric Serdiuk întrebarea formulată de Hrușciiov la Congres, să se arunce responsabilitatea unor persoane sau grupuri aparte asupra unor popoare întregi, incluzând femei, copii, bătrâni, comuniști și comsomoliști, și să fie condamnați la represiviuni în masă, lipsuri și suferințe?"

Fidel liniei politice a lui Hrușciiov, Serdiuk a reluat atacurile acestuia asupra lui Beria. El a afirmat că de trăsăturile negative de caracter ale lui Stalin, ca iritabilitatea, brutalitatea și capriciile sale, amplificate în perioada postbelică, el suferind de mania persecuției, a profitat din plin "provocatorul perfid și dușmanul ticălos" Beria, care a fabricat o serie de dosare false precum cel "leningrădean", "al mingrelilor" sau al "medicilor" de la Kremlin, iar pe plan internațional – a urmărit ruperea relațiilor cu Iugoslavia.

Potrivit lui Hrușciiov, cultul personalității lui Stalin a atins proporții monstruoase deoarece însuși

Stalin alimenta și încuraja preamărirea propriei sale persoane, demonstrând o atitudine nerespectuoasă față de figura lui Lenin. Cultul personalității, conform liderului PCUS, a avut drept urmare "introducerea unor metode vicioase în construcția de partid și activitatea economică, a determinat încălcări grosolane ale democrației interne de partid și a democrației sovietice, administrarea goală, diferite denaturări, dosirea neajunsurilor, lustruirea realității". Lozinca zilei prevedea lupta împotriva tuturor acestor neajunsuri.

La întrebarea, pe care și-o puteau pune unii: unde au fost membrii Biroului Politic în toată această perioadă, de ce nu s-au pronunțat la timp împotriva cultului personalității lui Stalin? – Hrușciiov a dat la Congres un răspuns ambiguu, distingând două faze în activitatea lui Stalin: (1) în care acesta era considerat unul dintre cei mai redevabili marxiști din epoca de după dispariția lui Lenin, logica, forța și voința căruia au exercitat o influență covârșitoare asupra partidului și (2) în care, abuzând de puterea sa, Stalin a început să se răfuiască cu liderii indezirabili ai partidului și de stat, "să aplice împotriva oamenilor cinstiți sovietici metode teroriste", încât orice încercare de protest era contracarată prin represiviuni. În această atmosferă rolul Biroului Politic era insignifiant.

Concluzia Congresului al XX-lea era univocă: cultul personalității a cauzat prejudicii enorme. "Dar, cel mai tragic în toate acestea, îl cita Serdiuc din nou pe Hrușciiov, este că procedând astfel Stalin era convins că acționează nu în detrimentul, ci în interesele partidului și ale dictaturii proletariului". Iată în ce consta "adevărata tragedie"!

La Congres, Hrușciiov a făcut un apel la modestia "leninistă" a bolșevicului, promițând să facă ordine în ceea ce privește acordarea numelor unor conducători de partid și de stat încă în viață unor orașe, fabrici și uzine. Vor trebui însă să treacă ani lungi pentru ca aceasta să se întâmple abia după Congresul al XXII-lea, din 1961. "Trebuie să demascăm odată și pentru totdeauna cultul personalității, arăta Serdiuk cu referire la Hrușciiov, să tragem concluziile respective atât în sfera teoretico-ideologică, cât și în sfera activității practice". Trei la număr erau sarcinile fixate de Hrușciiov la Congres: (1) să fie condamnat și dezrădăcinat de o manieră bolșevică cultul personalității, "străin spiritului marxism-leninismului și incompatibil cu principiile conducerii colective de partid și normele vieții de partid". Urma să fie reabilitată teoria marxist-leninistă despre popor ca și "creator al istoriei", despre "rolul decisiv al partidului în procesul luptei revoluționare pentru transformarea societății, pentru victoria comunismului"; (2) respectarea strictă, de jos până sus, în toate structurile de partid a principiului "leninist" al conducerii

colective de partid, colectivității conducerii în ceea ce privește normele vieții de partid, critica și autocritica; (3) restabilirea principiilor ”leniniste ale democratismului socialist sovietic”, lupta cu persoanele care comiteau abuzuri în serviciu.

Abordarea în toată amplitudinea la Congresul al XX-lea a chestiunii principale privind combaterea ”cultului personalității” și lichidarea ”consecințelor lui grave” vorbea, în opinia lui Serdiuk, despre ”marea forță morală și politică a partidului nostru”. Soluționarea acestor chestiuni avea o importanță majoră ”atât pentru prezentul, cât și pentru viitorul partidului nostru”².

Din cei 13 vorbitori la adunarea ”activului republican”, doar 2-3 au abordat chestiunea cultului personalității lui Stalin, între care – I. S. Codița, președintele Prezidiului Sovietului Suprem al RSSM, pe scurt într-un singur alineat³, și C. U. Cernenko, șeful Secției propagandă și agitație a CC al PCM, puțin mai pe larg. Ca unul din principalii responsabili ai ”frontului ideologic”, Cernenko a menționat că la mitingurile și adunările din RSSM consacrate discutării materialelor Congresului al XX-lea au participat peste 1,9 mln de oameni, dintre care 17 mii au luat cuvântul, fapt care era interpretat drept o aprobare unanimă a hotărârilor Congresului. El a reluat teza despre necesitatea condamnării cultului personalității, promovării în munca ideologică a preceptelor fundamentale ale marxism-leninismului despre popor ca fiind creator adevărat al istoriei, al tuturor bunurilor materiale și spirituale și despre rolul hotărâtor al partidului marxist în lupta revoluționară de transformare a societății. Toate indicațiile Secretarului General în sfera combaterii cultului personalității urmau să-și găsească reflectare în munca de agitație și propagandă. Este demn de reținut că și Codița, și Cernenko au vorbit mai mult la general despre ”cultul personalității”, fără a lega această sintagmă direct de numele lui Stalin. Singurul lucru pe care și l-a permis Cernenko a fost o referință critică la caracterul învechit al ”Istoriei PC(b) din toată Uniunea. Curs scurt”, editat în 1938, arătând că aceasta nu reflecta și epoca ulterioară⁴.

Dintre vorbitori, doar secretarul II al comitetului raional de partid Ciadâr-Lunga, A. N. Ivanov, a abordat chestiunea consecințelor cultului personalității și pentru RSSM. Având impresia că deciziile Congresului al XX-lea îi ofereau dreptul la inițiativă proprie, el a declarat: ”Această chestiune astăzi aproape că nu poate fi percepută de conștiința noastră. Și eu vreau să spun că noi simțeam o rumoare printre oamenii sovietici că nu se făcea așa cum trebuie, dar despre aceasta aproape că nu se putea vorbi. Dar, dacă e, tovarăși, să luăm republica noastră, eu îmi exprim părerea, înainte despre aceasta poate n-aș fi spus, dar acum vreau să spun. În 1949 am deportat

chiaburimea din Moldova, câți mijlocași atunci au nimerit în numărul celor deportați! Mi se pare că aici a fost comisă o greșeală de către noi, lucrătorii din raioane, Biroul CC al partidului că această chestiune a fost încredințată Ministerului Securității de Stat, iar organizațiile de partid aproape că nu au luat parte la aceasta. Noi doar trăim în condițiile puterii Sovietice, într-o republică mică în care chiaburul nu este atât de puternic, în timp ce în China, vedeți cum se rezolvă această chestiune în toată țara, nu așa cum am rezolvat-o noi în Moldova (zgomot în sală). Mi se pare că trebuia să abordăm mai serios această chestiune, însă la noi un număr de țărani mijlocași au fost deportați, iar acum reabilitați”⁵.

Din cele 10 întrebări adresate în scris raportorului, 5 se refereau la chestiunea privind cultul personalității lui Stalin. Participanții la adunare au întrebat care erau indicațiile CC referitoare la operele lui Stalin, care dintre acestea rămâneau actuale în continuare, cum să procedeze cu monumentele și portretele lui Stalin, să păstreze sau nu numele acestuia date întreprinderilor și gospodăriilor agricole, s-a discutat la Congres despre strămutarea corpului lui Stalin, aflat alături de cel al lui Lenin, în mauzoleul din Piața Roșie de la Moscova. Dacă membrii PCUS s-au edificat asupra rolului lui Stalin, întreba Osadciuk din or. Bălți, cum să le explice aceasta unor oameni simpli, colhoznici, participanți la război, care au mers la luptă cu numele lui Stalin? Trebuie oare să se vorbească acum despre greșelile lui Stalin, nu se va răsfrânge aceasta asupra situației interne și externe a URSS, ”nu vor profita oare de aceasta capitaliștii”? Rămâne Stalin în continuare un discipol al lui Lenin? Cum să se predea istoria în școală, știindu-se că manualele conțin o serie de citate din opera lui Stalin? Cum să se interpreteze acum lichidarea chiaburimii ca și clasă? Au fost juste măsurile de deportare în masă a unui număr mare de oameni?⁶

Răspunzând la aceste întrebări, Zinovi T. Serdiuk a arătat că CC s-a pronunțat ferm împotriva cultului personalității pentru a nu se admite repetarea ”greșelilor din trecut”. El a invocat spusele lui Hrușciiov, potrivit cărora Stalin a fost excesiv glorificat, deși ”a avut indubitabil în trecut merite mari în fața partidului, clasei muncitoare și a mișcării muncitore și internaționale”, însă ulterior ”a deviat de la normele leniniste ale construcției de partid și de stat, iar practica de conducere, instituită în ultimii ani de viață a lui Stalin, devenise o frână serioasă în calea dezvoltării societății sovietice”. Serdiuk a reiterat că sarcina primordială a momentului consta în dezrădăcinarea cultului personalității, străin ideologiei și practicii marxism-leninismului, și lupta intransigentă împotriva oricăror încercări de a-l renaște sub o formă sau alta. CC urma să desfășoare o activitate amplă privind corectarea tuturor concepțiilor eronate, legate de cultul personalității,

din sfera istoriei, filozofiei, economiei, altor științe, literaturii, artelor, fără grabă și oscilări bruște. CC trebuia să discute și chestiunea portretelor lui Stalin, denumirilor întreprinderilor și să propună soluții, fără a se admite greșeli și excese. Concluzia sa finală era că "activul republican" a aprobat unanim și s-a angajat să traducă în fapt hotărârile istorice ale Congresului al XX-lea al PCUS⁷.

Critica îngustă a lui Hrușciiov a cultului personalității lui Stalin, fără a atinge esența regimului stalinist, având scopul de a reabilita ideile originare, "leniniste", ale socialismului și comunismului, păstrarea intactă a dogmelor ideologice fundamentale pe care s-a întemeiat puterea Sovietelor, nu au avut cum să favorizeze o reformă a sistemului sovietic. Cedând în fața forțelor conservatoare, Hrușciiov, care purta o responsabilitate personală pentru crimele din perioada stalinistă, nu a rupt-o definitiv cu stalinismul. Noua conducere de la Kremlin realiza că demascarea deplină a stalinismului risca să conducă la delegitimarea regimului comunist. Iată de ce în Hotărârea CC al PCUS din 30 iunie 1956 "Cu privire la depășirea cultului personalității lui Stalin și a consecințelor sale" nu se spune nimic despre participarea personală a lui Stalin la organizarea represiunilor în masă, caracterizate doar ca "unele limitări ale democrației interne de partid și sovietice". Cu toate acestea, în pofida jumătăților sale de măsură, Congresul al XX-lea a dat un impuls puternic proceselor de liberalizare internă și externă în mediul așa-numitelor "democrații populare". Un indiciu al acestor prefaceri a devenit eliberarea deținuților politici din lagărele de concentrare. Dacă între 1953-1956 au fost reabilitați circa 7,6 mii de oameni, numai din martie 1956 și până în 1957 au fost reabilitați mai mult de 500 mii de oameni⁸.

Ulterior, la 19 mai 1958, Președintele Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, Kliment Voroișilov, a semnat Decretul "Cu privire la anularea interdicțiilor pentru unele categorii de strămutați", prin care erau puși în libertate: (p.1. a) foștii colaboratori ai ilegalității naționaliste și membrii familiilor lor; (p.1. b) foștii chiaburi și membrii familiilor lor; (p.1. c) membrii familiilor foștilor moșieri, fabricanți, negustori, liderilor și membrilor partidelor politice burgheze și organizațiilor antisovietice, conducătorilor fostelor guverne burgheze. A urmat Decretul Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, din 7 ianuarie 1960, "Cu privire la anularea interdicțiilor pentru unele categorii de strămutați", semnat de același Kliment Voroișilov, prin care erau puși în libertate (p.1. a) "membrii familiilor conducătorilor și participanților la ilegalitatea naționalistă și în bandele armate naționaliste, deportate din regiunile de Vest ale Ucrainei, Ltuaniei, Letoniei și Estoniei; (p.1.b) foștii moșieri, fabricanți, negustori, membrii

guvernelor și ai partidelor politice burgheze, deportați din regiunile de Vest ale Ucrainei, din republicile unionale Moldovenească, Lituaniană, Letonă și Estonă. În ambele Decrete se preciza că anularea interdicțiilor pentru deportați nu atrăgea după sine restituirea bunurilor confiscate în momentul deportării. Reîntoarcerea celor vizați în cele două Decrete la locul lor de baștină putea fi permisă doar prin decizia Consiliilor Executive Regionale de deputați ai oamenilor muncii sau a Consiliului de Miniștri al republicii, din teritoriul căreia s-a efectuat deportarea⁹.

După Congresul al XX-lea, la 1 martie 1956 și Consiliul de Miniștri al RSSM a emis o Hotărâre prin care a abilitat Ministerul Afacerilor Interne al RSSM să respingă, în cazul unui motiv justificat privind deportarea, cererile deportaților de a li se permite reîntoarcerea la locurile de trai de unde au fost deportați. Prin aceasta, Guvernul și-a declinat, practic, responsabilitatea pentru repunerea în drepturi a cetățenilor deportați în conformitate cu Hotărârea sa secretă Nr. 509 din 28 iunie 1949 "Cu privire la deportarea din RSS Moldovenească a familiilor chiaburilor, foștilor moșieri și a marilor comercianți". La 16 octombrie 1957, Consiliul de Miniștri a adoptat Hotărârea "Cu privire la anularea parțială a Hotărârii Consiliului de Miniștri Nr. 509 din 28 iunie 1949", cu referire la 356 de familii care nu au fost deportate din diverse motive din RSSM și cărora li s-a restituit averea, ca și reabilitate. La 13 iunie 1958, după apariția Decretului din 19 mai 1958 al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, Consiliul de Miniștri al RSSM a declarat că averea celor deportați în anii 1941-1951 rămânea confiscată și nu putea fi restituită, cu excepția averii celor care au fost reabilitați integral. Această situație s-a păstrat până în anii perestroikăi lui Mihail Gorbaciov.

În epoca perestroikăi și a glasnostului, chestiunea ororilor staliniste a revenit cu o nouă forță în atenția opiniei publice. Această chestiune s-a aflat de la bun început în vizorul Mișcării Democratice pentru Susținerea Restructurării din RSSM, formate la 3 iunie 1988. În proiectul de Program al Mișcării Democratice se stipulau următoarele:

"(III). 6. Mișcarea Democratică cere anularea tuturor hotărârilor cu privire la deportările în masă din perioada stalinistă. Deportaților să li se restituie pagubele materiale. Mișcarea cere să se pună capăt atitudinii de discriminare față de rudele și urmașii celor reprimați. Mișcarea Democratică cere ca represiunile staliniste să fie declarate drept crime împotriva umanității, care nu au termen de prescripție. Trebuie stabilite și date publicității numele organizatorilor și executanților acestor fărădelegi monstruoase.

7. Mișcarea Democratică pledează pentru alcătuirea unei Cărți a Memoriei care să conțină

numele martirilor neamului, victimelor războiului, jertfelor stalinismului și ale foametei din 1946-1947, precum și mărturii, relatări, amintiri despre ei, pentru înveșnicirea memoriei lor pe teritoriul RSSM și în alte regiuni ale țării.

8. Mișcarea Democratică cere restabilirea bunului nume al tuturor celor care au avut de suferit în perioada brejnevismului și bodiulismului, precum și în epoca restructurării pentru concepțiile și poziția lor civică. Să fie anulate sentințele celor condamnați din motive politice și religioase¹⁰.

Pentru prima dată în istoria Moldovei sovietice, în ziua de 6 iulie 1988, Mișcarea Democratică a organizat un miting în memoria celor deportați la 6 iulie 1949, la care s-a cerut: (1) ziua de 6 iulie să fie declarată Zi a memoriei victimelor stalinismului; (2) să fie înălțate monumente în memoria victimelor stalinismului, la Chișinău – în regiunea Gării feroviare, și în alte localități; (3) ”să fie publicate listele celor care au suferit în urma măcelului stalinist, precum și ale executorilor acestor crime”; (4) să fie aduse despăgubiri familiilor supuse represiunilor; (5) să fie alcătuită o Carte a Memoriei care să cuprindă documente și mărturii referitoare la acea perioadă.

Toate aceste revendicări se regăsesc integral în Programul Frontului Popular din Moldova, din 20 mai 1989. (Ibidem, Programul Frontului Popular din Moldova, p. 64.) Mai mult decât atât, Congresul constitutiv al FPM a votat Rezoluția Nr. 14 ”Cu privire la crimele stalinismului și la reabilitarea generală a victimelor terorii staliniste”, în care se arată: ”Congresul FPM consideră că politica terorii staliniste a însemnat un real genocid național și o crimă împotriva umanității. FPM propune să fie completat Codul Penal al RSSM cu un articol care ar conține definiția genocidului formulată în Convenția ONU din 9 decembrie 1948, semnată de URSS la 3 mai 1954.

FPM cere respectarea Convenției ONU din 26 noiembrie 1986 cu privire la neaplicarea termenului de prescripție criminalilor de război, organizatorilor represiunilor și genocidului.

Obștimea este în drept să hotărască iertarea sau condamnarea criminalilor pentru fărădelegile săvârșite. Însă, indiferent de decizia judecății, sentința trebuie să fie dată publicității.

Reabilitarea victimelor trebuie să poarte un caracter general. Reabilitarea parțială ar putea fi înțeleasă și ca o încercare de a justifica ororile represiunilor staliniste.

Congresul cere publicarea documentelor din arhivele RSSM și a tuturor materialelor referitoare la aceste crime. Organizatorii și executorii acestor crime trebuie să fie nominalizați și calificați drept criminali de stat și deferiți justiției¹¹.

În cadrul mitingului FPM din Chișinău, din 6

iulie 1989, s-a arătat că represiunile politice din fosta RASSM din anii 1930-1940, foametea ”organizată” din anii 1946-1947, deportările ”în masă” din anul 1949 s-au soldat ”cu sute de mii de vieți omenești”, ”a fost nimicită intelectualitatea și preoțimea, a fost distrusă țărâtimea, poporul întreg a fost supus unei traume din care nu și-a revenit nici azi¹².”

La 24 iunie 1988, în conformitate cu decizia Consiliului de Miniștri al RSSM, a fost formată o Comisie de Stat pentru a examina petițiile foștilor deportați. După examinarea materialelor privind deportarea din 6 iulie 1949, Comisia a propus Guvernului să anuleze Hotărârea sa Nr. 506 din 28 iunie 1949. Consiliul de Miniștri al RSSM a anulat Hotărârea ”Cu privire la deportarea din RSS Moldovenească a familiilor chiaburilor, foștilor moșieri și a marilor comercianți” la 10 aprilie 1989. Toți cei vizați prin această Hotărâre au fost reabilitați, punându-se problema restituirii bunurilor și averii lor confiscate. La 24 mai 1989, Consiliul de Miniștri al RSSM a adoptat Hotărârea ”Cu privire la restituirea averii și recompensarea daunelor pricinuite cetățenilor, deportați nejustificat în 1949”.

Glasnostul a scos la suprafață multe din ororile și crimele comise de regimul totalitar stalinist, acest subiect revenind tot mai presant pe agenda publică și reclamând conducerii PCM o luare explicită de poziție.

La 1 martie 1990, Petru Lucinschi, Prim-Secretar al CC al PCM, a prezentat în fața plenarei a XVIII-ea a CC al PCM raportul Biroului CC al PCM ”Aspecte politice ale restructurării în republică și activitatea Partidului Comunist al Moldovei în condițiile noi”. Lucinschi recunoștea de la tribuna plenarei că ”atât soarta republicii, cât și a Partidului Comunist al Moldovei au fost, într-adevăr, dramatice. Ele au cunoscut tot greul politicii represive staliniste, suspiciunii și neîncrederii față de oameni. Formarea și statornicirea republicii aveau loc într-o atmosferă de frică, de tot felul de constrângeri. Situația a fost agravată de deportările în masă ale populației. Astfel, dincolo de hotarele Moldovei în anul 1941 au fost deportați peste 5 mii de oameni, în anul 1949 – mai bine de 35 de mii, în anul 1951 – peste 2,6 mii de oameni. Iar în total, în anii 30-40-50, au fost supuși represiunilor, deportați și condamnați aproape 75 de mii de locuitori ai republicii. Caracterul ilegal al acestor acte este evident astăzi, când partidul, condamnăm crimele săvârșite față de popoare în perioada cultului personalității lui Stalin, desfășoară în țară procesul de reabilitare a celor care au avut de suferit fără vină. O activitate similară se desfășoară și la noi, însă ritmurile ei trebuie accelerate¹³. Liderul PCM s-a referit nu numai la perioada stalinistă, dar și la cea de după Stalin: ”Multe dintre problemele actuale se explică prin deformările admise nu numai în această perioadă, dar și în perioadele următoare. În anii când în fruntea

Partidului Comunist al Moldovei se afla L.I.Brejnev, iar apoi și Z.T.Serdiuk, erau admise anticiparea evenimentelor pe tărâmul dezvoltării economiei. Intervențiile necompetente în relațiile interetnice – această sferă subtilă a existenței sociale, manifestau în deplină măsură anume acel stil de conducere pe care îl numim administrativ de comandă”. Lucinschi a insistat în special asupra perioadei de aproape 20 de ani de conducere a lui I.I.Bodiul: ”Ar fi neobiectiv, dacă vom susține că în acești ani republica nu s-a dezvoltat. Dimpotrivă. S-a făcut mult. Oamenii muncii din Moldova prin munca lor plină de abnegație sporeau avuția ei, s-a schimbat aspectul orașelor și satelor, creștea intelectualitatea noastră. Toate acestea sunt un rezultat al mării munci depuse de popor și de cadrele care lucrau atunci. Dar apare întrebarea, de ce oamenii, deși de atunci au trecut deja mulți ani, continuă să aibă o atitudine negativă, extrem de critică față de acea perioadă? Toate acestea se explică printr-un șir de cauze: stilul defectuos, voluntarist de conducere, ignorarea intereselor naționale ale poporului moldovenesc, denaturările din politica de cadre, lipsa de modestie personală, ambițiile, liderismul primului secretar al CC de atunci, protejat de conducerea supremă a țării. Consecințele acestei practici noi le simțim în mod acut și astăzi”.

Este demn de remarcat că apelativul ”crime”, formulat de liderul PCM în discursul său la plenară cu referire la epoca stalinistă, nu se regăsește și în Hotărârea plenarei CC pe marginea raportului Primului Secretar. În Hotărârea respectivă se menționează că ”în paralel cu transformările socialiste pozitive, Moldova, la fel ca și toate republicile unionale, a cunoscut în deplină măsură presiunile sistemului de administrare prin directive, denaturărilor din politica națională, care s-au răsfrânt asupra destinului poporului, asupra dezvoltării politice, economice, naționale și spirituale. Dar, rămâne indiscutabil faptul că perioada socialistă i-a dat Moldovei posibilitatea să-și renască propria statalitate, să creeze o economie modernă, ceea ce constituie o bază solidă pentru obținerea pe viitor a adevăratei suveranități în cadrul federației înnoite a Uniunii RSS.

Totodată, încercările serioase prin care a trecut poporul Moldovei – represivunile, foametea, deportările în masă din anii 30-40-50 – au lăsat în memoria generațiilor urme ale încălcării principiilor socialiste. Monopolismul departamentelor centrale și voluntarismul conducerii locale din perioadele ulterioare ale dezvoltării republicii au generat devieri serioase în economie și sfera spirituală, în politica de cadre, au dat naștere valului migraționist și, în cele din urmă, au agravat problemele sociale și naționale. Pericolul degradării amenință cultura și limba națională, originalitatea modului de viață al grupurilor naționale care populează republica. În activitatea Partidului Comunist al Moldovei au fost comise abateri și greșeli politice care au adus prejudicii atât dezvoltării poporului moldovenesc, cât și autorității partidului”¹⁴.

”Încălcări ale principiilor socialiste”, ”abateri” și ”greșeli politice” – acestea erau aprecierile pe care le dădea PCM trecutului său în condițiile în care regimurile comuniste din fostele țări socialiste se prăbușiseră unul după altul, iar mulțimile ieșite în stradă cereau condamnarea univocă a crimelor comise împotriva umanității.

La 23 iunie 1990, Sovietul Suprem al RSS Moldova a adoptat Declarația cu privire la Suveranitatea RSS Moldova și tot atunci, cu scopul de a întregi sub toate aspectele semnificația profundă și amplă a Declarației de Suveranitate și Avizul Comisiei Sovietului Suprem al RSS Moldova ”Pentru aprecierea politico-juridică a Tratatului sovieto-german de neagresiune și a Protocolului adițional secret din 23 august 1939, precum și a consecințelor lor pentru Basarabia și Bucovina de Nord”. În textul Avizului se menționa: ”La 28 iunie 1940 URSS a ocupat prin forță armată Basarabia și Bucovina de Nord, contrar voinței populației acestor ținuturi.

Proclamarea în mod nelegitim, la 2 august 1940, a RSS Moldovenești a fost un act de dezmembrare a Basarabiei și Bucovinei. Trecerea arbitrară sub jurisdicția RSS Ucrainene a Bucovinei de Nord și a județelor Hotin, Ismail și Cetatea Albă contravenea adevărului istoric și realităților etnice existente în acea vreme.

Odată cu instaurarea în Basarabia și Bucovina de Nord a regimului sovietic stalinist, în aceste ținuturi au fost comise crime împotriva umanității: omoruri în masă, deportări, foamete organizată”¹⁵.

Acesta este primul document oficial în care instituția legislativă a Moldovei suverane formulează un punct de vedere tranșant asupra crimelor staliniste, calificându-le drept crime împotriva umanității.

La 13 august 1990, președintele URSS, Mihail Gorbaciov, a emis Decretul ”Cu privire la restabilirea în drepturi a tuturor victimelor represivunilor politice din anii 20-50”, prin care erau condamnate ”fărădelegile” comise de Stalin și anturajul său. În Decret se constata că restabilirea dreptății, inițiate de Congresul al XX-lea, s-a desfășurat inconsecvent și, practic, s-a stopat în a doua jumătate a anilor '60. Gorbaciov a decretat (p.1) recunoașterea drept ilegală, în contradicție cu Drepturile Fundamentale ale Omului, a represivunilor în masă orientate împotriva țăranilor din perioada colectivizării, după cum și împotriva altor cetățeni din motive politice, sociale, naționale, religioase sau din alte motive în anii 20-50, și restabilirea deplină în drepturi a acestor cetățeni, cu excepția celor condamnați legal pentru comiterea unor crime ”împotriva Patriei și oamenilor sovietici în timpul Marelui război pentru apărarea Patriei” (p.2)¹⁶.

Asupra ororilor comise de regimul sovietic instalat în Basarabia după 28 iunie 1940 s-a pronunțat și Conferința internațională ”Pactul Ribbentrop-Molotov și consecințele sale pentru Basarabia”, convocată la 28 iunie 1991 la Chișinău.

Aproape la un an de la Decretul lui Gorbaciov,

ultimul Secretar General al PCUS, în iulie 1991, conducerea PCM a dat publicității ”Principiile de bază ale Programului Partidului Comunist al Moldovei”, în care se menționa: ”... apreciind în mod realist trecutul, Partidul Comunist al Moldovei este departe de a idealiza calea străbătută de el. Practic, principiile socialismului s-au dovedit a fi deformat. Transformările înfăptuite în stil stalinist demonstrează cu certitudine și caracterul inacceptabil pentru socialism al formelor și metodelor antiumane de rezolvare a problemelor puse în fața republicii.

PCM nu trece sub tăcere crudul adevăr despre evenimentele tragice și marile nenorociri pe care le-au suportat populația republicii și organizația ei de partid din cauza denaturărilor grave ale teoriei și practicii socialismului. În documentele adoptate la Congresul al XVII-lea al PCM, la conferința republicană de partid, la Biroul CC al PCM sunt condamnate crimele stalinismului, la fel și orice abuzuri, centralizarea excesivă a conducerii, birocratizarea tuturor sferelor vieții sociale care și-au găsit răspândire nu numai în perioada stagnării, dar și în primii ani de restructurare. În ele se dă o apreciere politică principială represiunilor din anii 30-40 și de la începutul anilor '50, cauzelor foametei din anii 1946-1947, colectivizării forțate, deportărilor în masă din republică a oamenilor care nu aveau nicio vină, încălcărilor grave ale drepturilor elementare ale omului, precum și deformărilor admise la înfăptuirea politicii naționale. Li s-a spus pe nume liderilor de partid și altor conducători care au promovat cu râvnă politica stalinist-brejnevistă”.

PCM nu-și declina responsabilitatea ”pentru participarea la instaurarea în republică a regimului autoritar și pentru consecințele lui”, dar atenționa că ”principala vină pentru greșelile și crimele comise o poartă, în primul rând, fosta conducere a PCM și a PCUS, liderii lui din acea perioadă”¹⁷.

PCM nu va mai reuși să-și adopte această declarație de intenții programatice, deoarece după puciul din August 1991 a fost interzis, dar, totuși, înainte de a trece în istorie, a făcut un gest de recunoaștere publică a responsabilității sale pentru ”crimele staliniste”. Un gest mult întârziat care, aparținând unui partid compromis, a rămas, practic, neobservat și fără impact societal.

La o privire retrospectivă asupra perioadei cuprinse între anii 1956 și 1991, se poate constata că fosta conducere a PCM a inițiat, la indicațiile Kremlinului, o condamnare parțială și controlată a cultului personalității lui Stalin, pentru a păstra intactă și nealterată esența ”marxist-leninistă” a regimului. Ulterior, acest proces limitat de destalinizare a fost mușamalizat, pentru ca în anii de perestroika a lui Mihail Gorbaciov să fie reluat cu o nouă forță, pe banca acuzaților pomenindu-se de această dată însuși fostul PCUS și replica sa din Moldova

sovietică, PCM. Treptat, odată cu descoperirea celor mai dramatice și tragice pagini din trecutul istoric, autoritățile de vârf ale Republicii Moldova suverane au calificat crimele din epoca stalinistă drept crime împotriva umanității, societatea conștientizând tot mai mult esența inumană și condamabilă a fostului regim comunist, în ansamblu.

Note:

1. AOSPRM, f. 51, inv. 15, d. 34, f. 291-324; au participat aproximativ 80% din cei invitați.
2. Ibidem, f. 75-101.
3. Ibidem, f. 141.
4. Ibidem, f. 184, 193-194.
5. Ibidem, f. 214-215.
6. Ibidem, 375-376.
7. Ibidem, f. 244-246.
8. Istoria Rossii s drevneșih vremen do naših dnei pod redakției doctora istoriceskih nauk, profesora, akademika A. N. Saharova, Moscva, ”Prospekt”, 2008, str. 692-693.
9. Sovetskaia Moldavia, din 22 august 1990.
10. Partidul Popular Creștin Democrat. Documente și materiale. Vol. 1, 1988-1994, Chișinău, 2008, p.37-38.
11. Ibidem, p. 80.
12. Ibidem, p.96.
13. Moldova Socialistă, din 3 martie 1990.
14. Ibidem, din 5 martie 1990.
15. Ibidem, din 28 iunie 1990.
16. Sovetskaia Moldavia, din 15 august 1990.
17. Cuvântul, din 10 iulie 1991.

**Moisey Kogan. Frauentorso. 1927, bronz, h. 35,5 cm.
Museum Ludwig, Cologne**